

A kiskunsági nyomdászat kezdetei

Kis Krisztián Bálint

A Kiskunság kiterjedése eltér földrajzi és történelmi szempontból. A nagyságrendekkel kisebb egykori Kiskun Kerület, mint népi-történelmi tájegység szigetszerűen helyezkedett el a Duna-Tisza között.

Az ezen a területen létrejött első nyomdákat követjük nyomon a meglepő 18. századi kezdettől 1918-ig. A hajdanvolt Hármaskerület többi területének – Jász-Nagykun-Szolnok vármegye nevében is foglalt népi-történelmi tájegységeinek – nyomdászattörténete már elkészült.

Kiskundorozsma (névváltozat: Dorozsma)

A Hármaskerületben egyedülálló a 18. századi első kiskunsági nyomdahely, egy korabeli közigazgatási szempontból a legkevésbé jelentős kis-település.

Takáts Rafael ferences rendi szerzetes tipikus vándornomdász volt, miközben számos magyarországi települést tett nyomdahelyé, ahová egyházi szolgálata szólította. Dorozsmán 1796 és 1798 között tevékenykedett. Egyházi és világi hatóságokkal való összeütközésének oka, hogy a cenzúrát megkerülve folytatta a nyomdászmesterséget. 1799-ben írott apológiájából tudjuk, hogy kézinyomdáját még 1787-ben Ambró Ferenc váci nyomdásztól szerezte. Saját bevallása szerint 19 nyomtatványt készített – impresszum nélkül. A kis példányszámú, nemritkán néhány lapos nyomtatványok azonosítása és helyhez kötése nehézkes. Mindenesetre nem üzleti célú kis nyomdai vállalkozásról volt szó.

Több mint egy évszázaddal később Váradi Márton 1909-től működő dorozsmai nyomdájából öt kiadvány ismert az 1912 és 1915 közé eső évekből: alkalmi mű, helyi közigazgatási kiadvány, irodalmi munka, helyi ifjúsági szervezet könyvtárjegyzéke és vallási mű.

Ismeretlen nyomdanévvel még egy helyi ifjúsági szervezeti alapszabály ismert. Megjegyzendő, hogy a dorozsmai iskolai értesítőket inkább a szomszédos Szegeden nyomták.

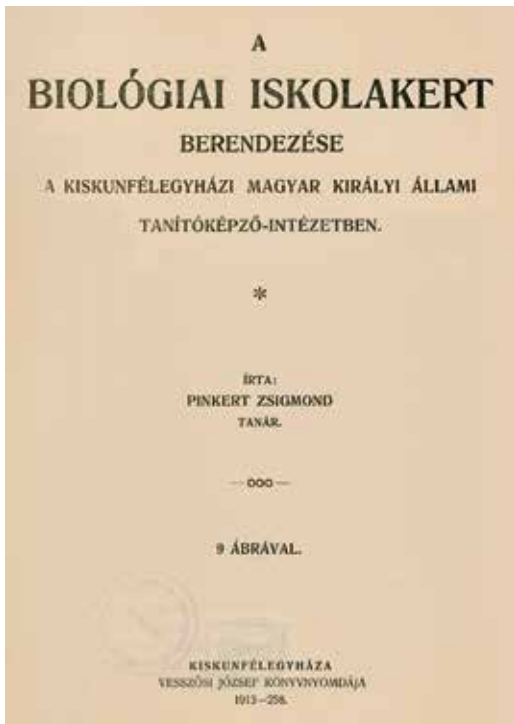
Kiskunfélegyháza (sokféle névváltozat)

Időrendben csak a második nyomdahely az egykori Kiskun Kerület második székhelye. Egyúttal ez az első 19. századi nyomdásztelepülés is.

A helyi nyomdászat kezdetei sajátos szálokon futnak. Az első állandó nyomdász – még ha csak évnvi időtartamra is – az első szolnoki nyomdász özvegye volt. Félegyházára településének körülményeit nem ismerjük, mindenesetre özv. Szoretics Józsefné nyomdajelzés alatt működött 1878 első felében már bizonyosan. Anyagi nehézségek miatt özv. Szoreticsné a következő évben valószínűleg végleg felhagyott a szakmával. Csődbe jutott az eredetileg jászberényi, majd szolnoki Bakos István nyomdász 1882-es helyi fióknyomda kísérlete is. Hosszabb életűnek bizonyult a helyi Petőfi-nyomda, szintén 1882-től. Helyi hetilap számai mellett kétféle helyi iskolai értesítőt is nyomtattak itt. A hangzatos „könyvnyomda” elnevezés ellenére azonban nem találtunk könyv alakú kiadványt. 1888-ban a nyomdaipari vállalkozást föloszlatták, a nyomtatóüzemet is Ranezay József vette át.

A Ranezay-nyomdából hétféle kiadványra lelünk. Ezek közül öt egyházi-vallási mű. Kétféle iskolai értesítő is ismert innen. Még későbbről, az 1896-tól szakmai utód, Vesszősi József nyomdájából ismerjük a legtöbb helyi kiadványt, szám szerint 64-félét. A legnépesebb témakör a 16 alkalmi kiadvány. Kilenc az oktatás-nevelési művek száma, hatféle a tankönyveké. Öt egyházi-vallási művel, négyféle közigazgatási munkával számolhatunk. Három-három kiadvánnyal képviselteti magát a gazdaság-gazdálkodás, a szervezeti alapszabály és a helyi szervezeti könyvtári katalógus. Két-két érdekes című természettudományos értekezésre és irodalmi műre lelünk. Egy-egy kiadvánnyal képviselteti magát az irodalomtörténet, a történelem, a helytörténet és a numizmatika. Itt jelent meg továbbá hétféle helyi iskolai értesítő is.

Politzer Vilmos 1903 és 1909 között működő nyomdájából háromféle kiadvány ismert: egy al-

1913-ban megjelent rendhagyó kötet a Vesszősi-nyomdából – SZTE Klebelsberg Könyvtár (Szeged)

kalmi mű és egy irodalmi munka mellett a helyi tanítóképző intézet két értesítője.

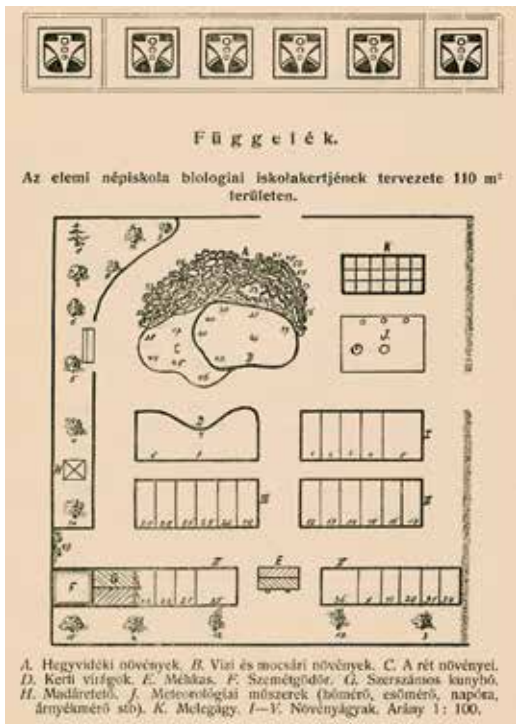
Feuer Illés 1895-től üzemelő *nyomdájából* nyolcféle kiadványt találtunk. Ezek témakör szerint a következők: oktatás-nevelés, közigazgatás, gazdálkodás, helyi naptár. Négyféle helyi iskolai értesítőt nyomtattak még itt.

A *Juhász és Társa Nyomda* elnevezés 1914-ben tűnt föl. Ismeretlen nyomdanévvel további két egyházi művet találtunk, a helyi katolikus főkéntor tollából.

Kiskunhalas (névváltozat: Halas)

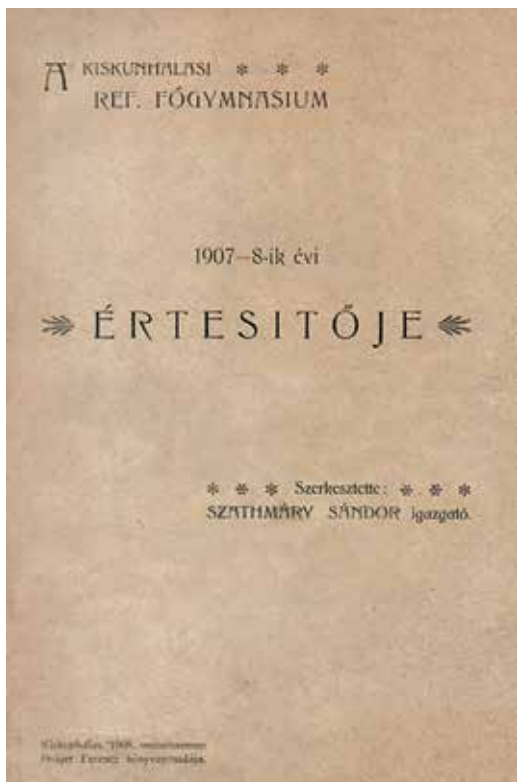
A település nyomdászatát várostörténeti monográfia keretében nagy vonalakban már földolgozták, a helyi nyomdák kiadványainak java részét összegyűjtötték. A közölt adatok a tanulmány szempontjai szerint kerültek rendszerezésre, ugyanakkor kiegészítésre is sor került.

A hajdani Kiskun Kerület első székhelye az 1876. évi közigazgatási reform után vált nyomdahelyé. A város első állandó nyomtatóüzeme a Bács-Bodrog vármegyei nyomdászfamília sara, *Bittermann Andor nyomdája* 1881-ben jött létre.

Illusztráció az iskolakertről szóló kötetben – SZTE Klebelsberg Könyvtár (Szeged)

1908-ban megjelent gimnáziumi értesítő a Práger-nyomdából – a szerző gyűjteményéből

Az innen kikerült kiadványok közül négy adatait tárták föl. Ezek három helyi témakörbe sorolhatók: iskolai értesítők, takarékpénztári és polgármesteri jelentés.

Práger Ferenc 1882-ben vásárolta meg és üzemeltette tovább szülővárosa első nyomdáját. 1898-ban ő lett az első helyi képeslapkiadó. 1907-ben a nyomda a ma is álló épületbe költözött. A tulajdonos ugyanakkor jó érzékkel kapcsolta egybe az üzletet és a politikai életet. Az itt készített kiadványok közül 43-féle ismert az 1885 és 1917 közötti több mint három évtizedből. A legnépesebb tábor a helyi közigazgatási kiadványok alkotják, 23 nyomtatvánnyal. Három a helyi könyvtárjegyzékek, kettő-kettő a tankönyvek, a helyi alapszabályok, az egyházi művek és az alkalmi kiadványok száma. Egy-egy kötettel képviselteti magát az irodalomtörténet, a helyi takarékpénztári jelentés, a történelem és a helytörténet. Hatféle helyi iskolai értesítőt is nyomtattak itt. Ugyanezen nyomdából, de Kiskunhalas Helyi Értesítője Lapvállalat nyomdája jelöléssel még egy alkalmi kiadvány ismert.

Róvó Mihály helyi könyvkötőmester pecsétje a gimnáziumi értesítőn

Kardos Gábor eredetileg Keszthelyen volt nyomdatulajdonos. Halasi nyomdáját 1887-ben nyitotta meg Nyári Ferenc könyvkötő és könyvkereskedő lakásán. A nyomda vezetője Farkas János lett. A rövid életű vállalkozás a következő évben már meg is szűnt. Horvát Gyulának 1900 körül már papírkereskedése volt Halason. Nyomdája is itt nyílt meg 1903-ban. Országos újság látott itt napvilágot, a „Tisztviselői Újság” számai 1910-től a lap 1916-os megszűnéséig. A nyomdából négyféle kiadványt tártak föl: két közigazgatási művet, egy alkalmi kötetet és kétféle helyi iskolai értesítőt.

A nem családtag, Horváth István 1913-ban nyitott nyomtatóüzemet Hungária Nyomda fantázianéven. Sajtótermékek mellett iskolai értesítőből kétfélét nyomtak itt.

Kunszentmiklós

Az első helyi nyomdász, Cherrier János nevéhez más településeken is nyomdaipari elsőség kötődik. Vállalkozását 1866-ban a Heves vármegyei Gyöngyös első nyomdájának föllállításával kezdte, majd 1871-ben ő lett a Csongrád vármegyei Szentés első nyomdásza is. 1882-ben Újpesten is volt nyomdája. 1883-ban Szentmiklóásra települt át. Itteni nyomdájából két, 1887. évi politikai röpirat ismert.

Cherrier nyomdáját 1889-ben Bors Károly vette át, aki munkássága mintegy megkoronázásaként nemcsak megírta, hanem maga ki is nyomtatta a település történetét földolgozó első könyvet 1892-ben (reprint: 2004). A helyi közigazgatást hivatalos nyomtatványokkal ellátó *Bors-nyomda*-ban jelent meg a helyi református gimnázium háromfüzetnyi értesítője is. Továbbá egy földrajz-tankönyv ismert. Özvegye a század végéig vitte tovább a nyomdát, de leszármazottaik már más hivatást választottak. Bors Károlyné nyomdájából egy rövid politikai röpiratot találtunk. A szakmai utód, *Schwarz Lipót nyomdája* kétségkívül a település leghosszabb életű nyomdaipari vállalkozása volt. Innen ismerjük a legtöbb kiadványt, 31-félét az 1902 és 1918 közé eső bő másfél évtizedből. Közülük 11-füzetnyi gazdasági-gazdálkodási munka. Kilenc az egyházi munkák, öt az alkalmi kiadványok, kettő az irodalmi művek száma. Egy-egy oktatás-nevelési kiadványra, nyelv-

1911-ben megjelent egyházi mű a Schwarz-nyomdából – SZTE Klebelsberg Könyvtár (Szeged)

1908-ban megjelent katalógus a Schwarz-nyomdából – a kecskeméti Katona József Könyvtár gyűjteményéből

Nyomdajelzet – SZTE Klebelsberg Könyvtár (Szeged)

tani munkára és helyi könyvtárjegyzékre leltünk még. Kétféle helyi iskolai értesítőt is itt nyomtattak. A *Kiskunság-Dunamellék Könyvnyomda* egy alkalmi kiadvánnyal képviselteti magát 1917-ből.

Kiskunmajsza (névváltozat: Majsza)

A „Magyar Könyvszemle” 1901 és 1904 között évről évre megjelent mellékleteinek tanúsága

szerint *Sziller János* neve mint helyi nyomdász-mester szerepel a század elején.

A családi hagyomány, *Schwarz* (később Szőnyi) Endre, a nyomdász fia úgy tudja, hogy az első helyi nyomdát apja alapította 1905-ben. A levéltári adatok tanúsága szerint az iparigazolványt Schwarz Artúr részére a következő évben adták ki. Ebből a nyomdából három kiadványt ismerünk. Ezek témakörei: alkalmi nyomtatvány, vallás és irodalom.

Beck Mayer mint helyi nyomdász 1906. évi szakmai összeírásban tűnik föl.

ÖSSZEGZÉS

A történelmi Kiskunság területén a kezdetektől 1918-ig öt nyomdásztelepüléssel számolhatunk. Ezek között van egy 18. századi nyomdahely. Összehasonlításként: a Jászság területén 1867-től három (időrendben: a volt Hármaskerület székhelye Jászberény, Jászapáti, Jászárókszállás), a Nagykunság területén az 1870-es évek első felétől öt nyomdásztelepülést (időrendben: a hajdani Nagykun Kerület székhelye Karcag, Kunszentmárton, Kisújszállás, Túrkeve, Kunhe-

gyes) sikerült számba venni. A Kiskunság területén 1918-ig 18-féle nyomdai vállalkozás 187-féle nyomtatványát vettük számba. Kiskunfélegyháza a legtöbb, 86-féle, Kiskunhalas 54-féle, Kunszentmiklós 38-féle, Kiskundorozsma – a 18. századi kiadványokat nem számítva – hatféle, Kiskunmajska háromféle nyomtatott művel képviselteti magát.

IRODALOM

- ♦ *Az 1851 és 1918 között működött magyarországi nyomdák és kiadók jegyzéke.*
Összeáll.: Markos Béla. Bp., 1960. [Kézirat].
- ♦ Horváth Cyrill: *Irodalom, tudomány, művészet.*
In: Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye II. Bp., 1911. 234–308.
- ♦ *Kiskunhalas története* 3. Kiskunhalas, 2005. 402–425.
- ♦ A „Magyar könyvészet” és a „Magyar könyvkereskedők évkönyve” vonatkozó kötetei.
- ♦ V. Ecsedy Judit: *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1800.*
Bp., 1999. Bővített kiadás: Bp., 2021.

The advertisement features a central dark blue box with the Serima Press logo, which consists of a large, ornate yellow 'S' followed by the text 'ERIMA PRESS' in white. Below the logo is the website address 'https://serimapress.hu' in yellow. To the left of the box is an image of two cylindrical metal containers, one gold-plated and one silver-plated. To the right is an image of a metal plate with a raised, embossed design. At the bottom of the advertisement, a yellow banner contains the text 'UV LAKKOZÁS | THERMOFÓLIÁZÁS | ARANYOZÁS' in black.